

Budapest nemzeti parkja

Írta és fényképezte KINSZKI IMRE

Ha a budapesti Margit-hídon járva, a *Hármaszatárhegy* felé tekintünk, vagy az óbudai villamosról az újlaki templomnál leszállunk és a Szépvölgyi-úton felfelé haladunk: kerekhátú, tetején sötétzöld fenyvesel borított hegy ötlik szemünkbe. Oldalán hatalmas kőbánya élénksárga foltja világít. Ez a *Mátyás-hegy*. A természetkutató számára nevezetes hely ez a főváros közvetlen szomszédságában emelkedő, külsőleg semmi különösét nem mutató lapos kúp. Ám ha egyszer arról lenne szó, hogy Budapest környékének melyik része volna alkalmas arra, hogy mint védett terület, úgynevezett «rezerváció» a középmagyar állat- és növényvilág jellemző tagjait az utókor számára megőrizze, habozás nélkül a Mátyás-hegyet választhatnók, ez lehetne Budapest *nemzeti parkja*. Arról persze nincs szó, hogy ez a terület, mint a külföld híres nemzeti parkjai, minden emberi beavatkozástól ment, érintetlen, őseredeti darab természet lenne; dehát ez milliós főváros közelében nehezen is képzelhető el. Ellenben tény, hogy a közép-magyarországi száraz mészkőhegyek nevezetes és érdekes állat- és növényvilágát itt úgyszólván a maga teljességében tanulmányozhatjuk, megtoldva néhány különleges,

ritka fajjal, amely nevezetessége a főváros környékének.

Vágjunk hát neki a Szépvölgyi-útnak és tekintsünk körül ebben a jövődöbéli kis nemzeti parkban.

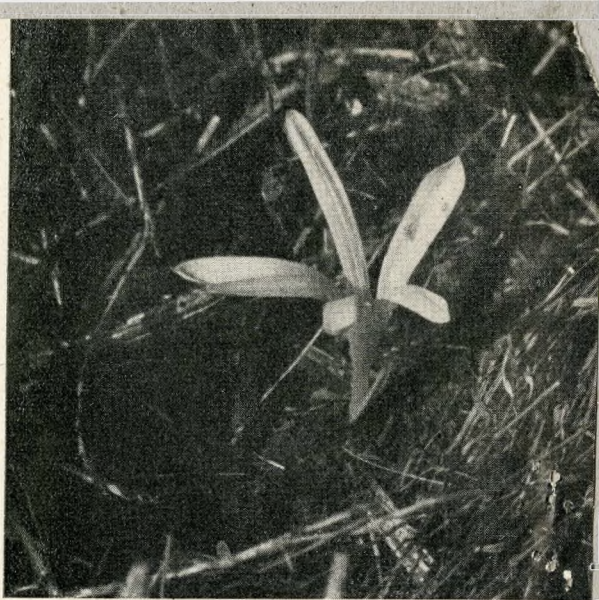
Negyedőrai gyaloglás után a hegy tövéhez érünk s a Szemlő-hegy felé néző, délre eső lejtőn igyekszünk lassan fölfelé. Elég meredeken emelkedik a tuskés kökény- és galagonyabokrokkal benőtt, csúszós avarfüvel borított, köves domboldal. A hegy háta megvédi a hideg északi és nyugati szelektől. A nem túlságosan magasan járó tavaszi Nap a kövestalajú hegyoldalt csaknem derékszögben éri és hatalmasan felmelegíti. Ezen a délre néző meleg lankákon (ilyen például a Szent Gellért-hegy déli lejtője, az ország egyik legmelegebb területe is) az élet tavasszal sokkal korábban ébred, mint egyebet. A gyümölcsfák és kökénybokrok nyolctíz nappal előbb virágoznak, mint a környék egyéb helyein; a kövek alól pedig kirajzik az első tavaszi napsugár a hangyák, pókok, mezei poloskák, főképp pedig a piros katicabogarak ezernyi-ezer serege s ellep füvet, követ, bokrot, hogy minél közelebből élvezhesse az életet adó, melegítő sugarakat.

De ni, mi az? Mi zörög ott a száraz fű-

ben? Valami apró, karcsú, bronzbarna állat kígyózik át a fűszálak közt, majd hirtelen eltűnik, elnyelte a köves talaj repedése. Ez a magyar gyík (*Ablepharus pannonicus*), a Mátyás-hegy egyik nevezetessége. Hűvös tavaszi vagy őszi napon akár kézbe is vehetjük a kis állatot; ilyenkor félig meggémbereedve, jól érzi magát a meleg tenyérben. Farkával együtt is legfeljebb félarasznyi hosszú, nagyon karcsú, nagyon aprólábú, izléses rajzú kis teremtes. Fénylő bronzbarna alapon sötétebb barna hosszanti sávok adják a rajzot, hol rézvörösbe, hol palaszürkébe hajló árnyalattal. Az apró fekete szem pillantása csillogó, de merev, mert a szemhéjak összenöttek s mint a kígyónál, átlátszó óraüveg módjára borítják a szemet. Ez a sajátosság a magyar gyík életmódjával magyarázható s ezzel függ össze lábainak nagyon apró volta is. A magyar gyík nem annyira a föld felszínén jár, mint inkább a gyep közt, a lazánfekvő kövek közt csúszkál. Lábait csak lassú előrehaladás közben használja — az apró lábak különben is oly gyengék, hogy a törzset a földről nem tudják felemelni — míg ha siet, egész testével kígyózva fúrja magát előre a fűrengetegben vagy a gyepszőnyeg hézagain keresztül. Ha azután egyszer eltűnt szemünk elől, ugyan hiába keressük, mert a gyep alatt, a kisebb-nagyobb kövek útvesztőjében akár méterekre is elcsúszkál. Itt marad hűvös időben, ide tér vissza éjszakára s itt találja meg legfőbb táplálékát, apró csigákat és pókokat. Téli álma nem nagyon hosszú; néhány meleg nap már február végén kicsalja rejtekéből s késő ősszel, amíg a verőfény tart, újra meg újra előjön sütkérezni. Láttam még december második hetében is kifejlett magyar gyíkot a Mátyás-heggyel szomszédos Remetehegyen (hó ama télen még nem esett), amint kőre lapulva élvezte a nap gyöngye melegét.

A magyar gyíkot sokáig csak a főváros környékéről ismerték. Ma már tudjuk, hogy a magyar középhegység mészköves, délnek néző meleg lejtőin sokfelé elfordul, például Egerten, a Balaton környékén, sőt a Garam

Kikericsvirágú sárka. (*Sternbergiana colchiciflora*)

völgyében is. Budapest vidékén valaha a Gellért-hegyen is élt, de onnan persze már kipusztult; ellenben a Farkasrét környékén és Budafokon nem éppen ritka. Legközelebbi rokonai Görögországban és Kisásziában találhatók. Hazánkban való elszigetelt előfordulásának mégsem az a magyarázata, hogy a török világban a lovak szénájával hurcolták volna be, hanem ellenkezőleg, a magyar gyík hazánk sok más állat- és növényfajával együtt egy melegebb földtani korszak maradványa. Ezek az állatok és növények ma már «visszavonulóban vannak» hajdani területeikről s csak egyes különösen alkalmas vagy védett pontokon maradtak meg a mai napig.

A magyar gyík számára egyébként a Mátyás-hegy valami különösen védett pontnak ma már igazán nem tekinthető. A sok kiránduló csak háborgatja, de az iskolásfiúk raja bizony fogdossa is, mert a csinos, fogásában megszédülő kis állat az állatkereskedésben értékesíthető. Feltűnően sok azokívül a Mátyás-hegyen a letört és újra kinőtt, regenerált farkú példány is. Hogy ez a jelenség a hímek között való koratavaszi, párosodást megelőző harcoknak vagy pedig a gyakori üldöztetésnek tulajdonítandó-e, azt csak akkor lehetne eldönteni, ha gyíknkról más, védettebb lelőhelyről is részletes megfigyelés állna rendelkezésre. A magyar gyík apró borsónagyságú tojását nyár derekán rakja le s augusztusra már ki is kel a bájos, parányiségében szinte férgekre emlékeztető, apróságában játékszernek tetsző új nemzedék.

A lejtőn feljebb haladva, egyre több és több virággal találkozunk. Áprilisban a hegyi ternye (*Alyssum*), a sárga daravirág (*Draba lasiocarpa*) s az apró pimpók (*Pimpinella*) arany színű fürtjei, csillagai uralkodnak, utánuk hamarosan a gubóvirág (*Globularia*) sötét kékeslila s a csabaire (*Sanguisorba*) világos bíborpiros fejecskéi népesítik be a teret. Feljebb, a köves lejtők szélén világoslila, pelyhes kökörcsinek (*Pulsatilla*) azúrszínű, fűvesszárú örökzöldek (*Vinca herbacea*), ragyogó arany színű tavaszi héri-

csek (*Adonis vernalis*), és hol kénsárga, hol bíborlila törpe nőszirmok (*Iris pumila*) teremnek. Közöttük csetlik-botlik a jókora, tiszta feketeszínű magyar halálbogár (*Gnaptor spinimanus*). Kisfejú, hosszasan tojásdad testű, egyébként unalmas, szöszmötélő jószág, a száraz lejtők ösvényein járó kirándulóknak könnyen megakad rajta a szeme. Puha, rothadásnak induló fűszálakkal, lágy levelekkel táplálkozik, ezek után kapargál a bokrok alján felhalmozott száraz alom közt. Ha veszélyt vesz észre, mellső lábaival azonnal ásní kezd s egy-kettőre eltűnik az avarban. Érdeemes megnéznünk, mert ez az állat is a magyar középhegység lejtőinek különlegessége.

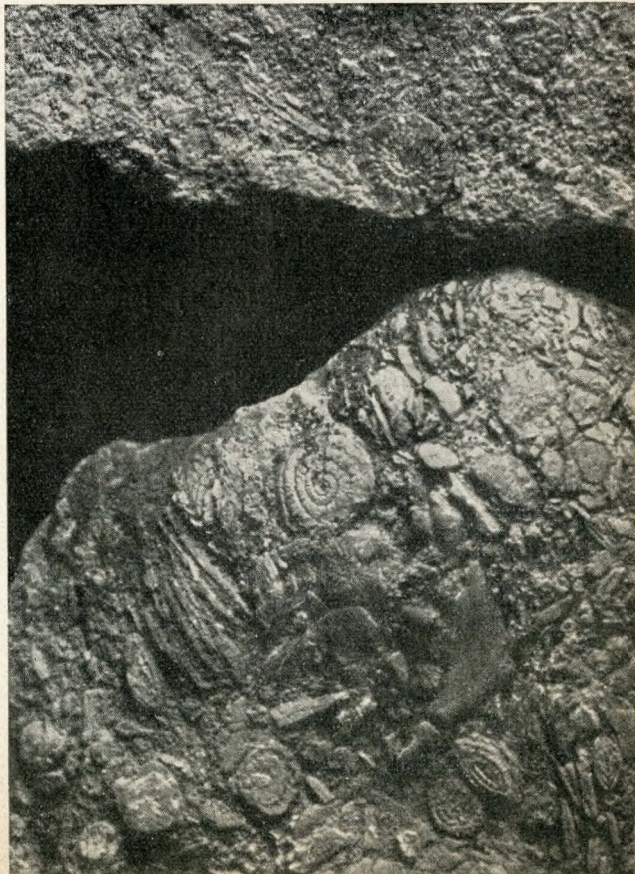
Feljebb érünk a hegyoldalra. Most már bokrok, cserjék közt kapaszkodunk tovább. Legtöbb itt a furcsa virágzatú parókafa (*Rhus cotinus*). Nyáron nyíló jókora, kétaraszos virágzata valójában laza, pirosas-sárgás szőrökkel, szöszökkel borított ágacskák áll. Ezen az impozáns, már messziről világító «parókán» helyezkedtek el a jóval szerényebb tulajdonképpeni virágok: az ágacskák végén álló, kis sisakszerű, alig félcentiméteres zöldes kelyhek. Egy-egy hatalmas parókán összesen talán hat vagy hét díszleg belőlük. Ősszel a parókafa zömöktojásdad alakú, lángoló narancsban, pirosban és bíborban izzó levelei szolgáltatják a budapesti lakások legnépszerűbb szobadíszét.

Közben már elértük a mátyáshegyi fenyvest. Bármily hatásosan is illenek a fekete-zöld lombok a fehér sziklák közé: meg kell vallanunk, hogy ez a szép fenyves nem «természetes», amint hogy a budai hegyekben seholsem az. Az Alpok legkeletibb nyúlványainak lakóját, az alsóausztriai hegyek fekete fenyőjét (*Pinus austriaca*) telepítették át a budai hegyvidék sok helyen mállással, csuszamlással fenyegető, mészköves lejtőire. A kiránduló csak hálával tekinthet az örökzöld jövevényekre, hűvös árnyékuk jóleső ellentétben van a déli napsütésben izzó köves hegyoldal forráságával. Azonfelül a mátyáshegyi fenyők alól nyílik a sok szép közül is talán legszebb budapesti kilátás: a Gellérttel, Várral koszorúzott, Dunával ékített, hidak karcsú íveivel megtűzdelt főváros, mint modernné átkomponált lionardói háttér dereng a szélben bólogató fenyőlombok fekete-zöld keretében.

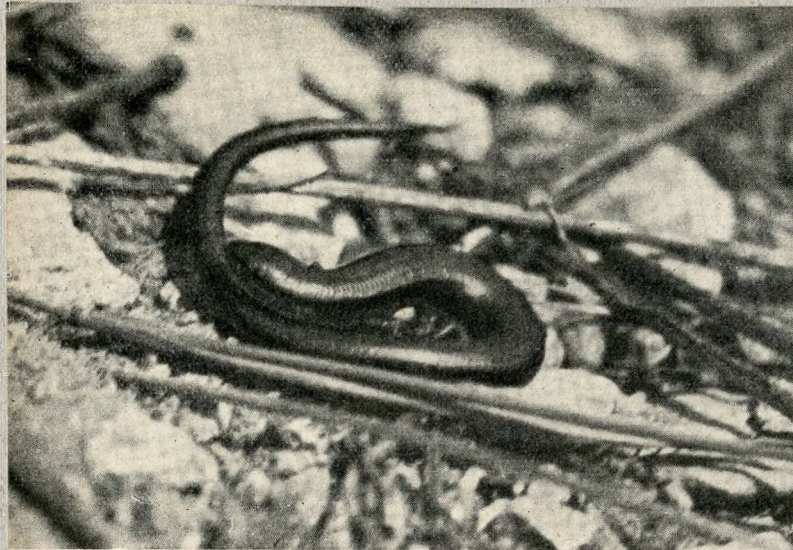
Most már pár perc alatt a hegy háromszáz méter magas tetején vagyunk. Tágas fennsík ez tulajdonképpen, ahonnan igazi hegyvidéki kilátás nyílik nemcsak a János-hegy felé és mélyen be a felső Szépvölgybe, hanem arra az egész hegyvonulatra is, amely a Mátyás-heggyel kezdődik, fokozatosan emelkedő csúcsokon keresztül végül a csaknem ötszáz méter magas Hármashatárhegy kúpjával tetőződik s azután ismét alacsonyabban még messze, egész Solymárig húzódik. Ez a hegység a harmadkor tengerében élő jókora egysejtűek (főképp a *Nummulites*-rendbe tartozó fajok) mészhéjaiból rakódott fel a tenger fenekén, majd onnan hatalmas mészkőröggként kiemelkedve, egy sor kisebb-nagyobb

töréssel sorozatosan zökkent le a mai Duna felé. Minden egyes ilyen lezökkent szakasz egy-egy különálló kúp ma a Hármashatár-hegy—Mátyás-hegy vonalon. A két szélső pont között levő kétszáz méteres magasságkülönbségnek megfelelően lépcsőzetesen alacsonyodnak a legmagasabtból a legalacsonyabb csúcs felé. Ha e hegyek építőmestereire közelebről is kíváncsiak vagyunk, megtalálhatjuk megkövesedett mészhéjukat a szerte heverő kövekben mindenfelé, de legkönnyebben a Mátyás-hegy után következő *Remetehegyen*, ahol minden kődarab a lapos csigaalakú, apró kamarákra osztott házú nummuliták pompásan megtartott maradványaival van tele.

Aki nem sajnálja a fáradságot, hogy egyszer ősszel, bíborban parázsló parókabokrok, sárgán izzó hegyijuharfák ünnepélyes kivilágításában keresse fel a Mátyás-hegyet: várja meg, amíg leesik a szeptemberi eső s azután a rákövetkező napsütéses napok egyikén nézzen körül a hegytetőn elterülő fennsík környékén. Nemcsak néhány kései, lilaszirmú hegyi őszirózsát (*Aster amellus*) s talán egy-két, most ősszel újra kivirágzott leánykőöröcsint (*Pulsatilla grandis*) fog találni, hanem, ha szerencséje van egy halvány-sárga, külsejében a keskenyszirmú homoki kikericsre emlékeztető virágot is, a kikericsvirágú sárikát (*Sternbergia colchiciflora*). Nem gyakori ez a gyengéd, karcsú kis virág seholsem, de ahol előfordul, ott az első őszi eső után szinte gombamódrá, csoportosan, nagysietve dugja ki élénk kénszínű fejcskéjét.

Nummulit-mészkő a Remete-hegy tetejéről

Magyar gyík. (*Ablepharus pannonicus*) a Mátyás-hegyen

Egészen különleges, gyenge, de igen finom illata van, amely némely exotikus orchideára, jelesül a vanilliára emlékeztet. Legtöbbször mégis hiábavaló a csalogatás, az élénk szín, a finom illat: ha nincs meleg, napos idő, a rovarvendégek elmaradnak s a szép virág az önbeporzásra van utalva. Magháza, éppúgy, mint az őszi kikericsnél, mélyen a föld alá húzódott s termését csak a következő tavasszal, április-májusban hozza. Megtalálni a leveleket és termést csak ott lehet, ahol a növényt az előző ősszel nyílni láttuk, mert a levelek vékonyak, szerények és a csaknem ugyanolyan külsejű fűszálak közt felismerhetetlenül elbújnak. Termése is nagyon szerény, háromrekeszű tok. A sárika-virágot, éppúgy, mint a magyar gyíkot, Budapest környékén fedezték fel, a Nagy-Alföld peremének dombos vidékén azonban többfelé is terem. A főváros környékén, ahol csak láttam, ugyanott nőtt tavasszal a sárga daravirág s ugyanott élt a magyar gyík is. Egyébként nem könnyű a találkozás ezzel a kedves virággal. Nyílási ideje igen rövid, alig négy-öt nap, azonkívül az egész évben úgyszólván nyomát sem találni, köd előtte, köd utána!

Sétánkat befejeztük, indulunk hazafelé. Útunkat most a hegy keleti lejtőjének vesszük, hogy a romantikus kiscelli kastély mellett érjünk a városba. A keleti lejtő meredek is, úttalan is, közben a lehullott túlevelektől csúszóstalajú fenyőültetvényen kell átvergődni. Mindennek köszönhető, hogy ezen az oldalon nem igen járnak kirándulók, aminek viszont az köszönhető, hogy erre jóval dúsabb a vegetáció, magasabb a fű, több a virág. Április végétől a nyári forráság beálltáig sorban nyit itt a halványsárga napvirág (*Helianthemum*), a lilapiros vérszín gerely (*Geranium sanguineum*), a hegyoldal tete-

jén a nagy, sárgavirágú illír boglárka (*Ranunculus Illyricus*), később az élénk kék színnel ékeskedő fűzérés veronika (*Veronica orchidea*), a hajnalpiros dombi szegfű (*Dianthus collinus*) s a megérkező nyár hírnöke: az ezerjógyökér (*Dicamnus albus*) bódítóan illatos, bíboros-fehéres nagy virágokkal tűzdelt gyertyája. Külön öröm a környék rovarserege számára, amikor úgy május közepe táján a görcsöstörzsű galagonyabokrok (*Crataegus monogyna*) borulnak virágba. A messziről világító, nehéz-illatú, habosfehér óriási csokrok mindenfelől vonzzák a nyalakodni vágyó vadméheket, le-

gyeket, aranyos virág- és egyéb bogarakat.

A kiscelli kastély mellett ballagunk hazafelé. Hatalmas park lesz itt nemsokára, üdülés a fővárosi közönségének, érdekes látivaló az idegen számára. Közvetlenül mellette a nem kevésbé érdekes, a külföldi természetbarát számára egyenesen csemege-számba menő Mátyás-hegy állapota bizony meglehetősen siralmasnak mondható. A városhoz oly közeleső hegyet kora tavasztól késő őszig járják nem annyira a turisták, mint inkább a vasárnapi kirándulók. Nemcsak virágait tépdesik, gyíkjaikat rémítgetik, hanem — legalább is hetenkint egyszer — nagyon alaposan teleszórják papírhulladékkal és tojánhéjjal is. Természetes, hogy senki sem fogja kívánni, hogy negyedóra a villamos állomásától érintetlen, ősi természetet találjunk, viszont a Mátyás-hegynél nagy a veszély, hogy néhány év még és ebből az érdekes, szép helyből egyszerűen *semmi* sem fog maradni, ami a természetkutatót vagy barátot az egykori *természetre* emlékeztesse. Pedig milyen szép dolog volna — s talán nem is tartozik a lehetetlenségek közé, — ha a kiscelli park létesítésével meg lehetne teremteni Budapest «nemzeti park»-ját s ezzel megmenteni a Mátyás-hegyet az utókor számára.

A Mátyás-hegy délnyugat felől